Stockholms läns landsting

10

Yttrande över betänkandet Konstnär – oavsett villkor? (SOU 2018:23)

LS 2018-0811

Landstingsrådsberedningen

SKRIVELSE
2018-08-15

LS 2018-0811

Landstingsstyrelsen

Yttrande över betänkandet Konstnär – oavsett villkor? (SOU2018:23)

Föredragande landstingsråd: Anna Starbrink

Ärendebeskrivning

Kulturdepartementet har genom remiss bjudit in Stockholms läns landsting att yttra sig över den konstnärspolitiska utredningen Konstnär – oavsett villkor? (SOU 2018:23).

Förslag till beslut

Landstingsrådsberedningen föreslår landstingsstyrelsen besluta

att avge yttrande till Kulturdepartementet över utredningen Konstnär – oavsett villkor? enligt förslag till yttrande.

Landstingsrådsberedningens motivering

Utredningens direktiv har i huvudsak varit att ge en uppdaterad lägesbild av konstnärernas förutsättningar, att främja en modern, jämlik stödordning, ge förutsättningar för konstnärlig yrkesverksamhet i landet samt sätta konstnärers villkor i ett internationellt perspektiv.

Utredningen uppmärksammar att digitaliseringen är den samhällsförändring som påverkar området mest. Den digitala utvecklingen ger konstnärer nya kreativa möjligheter men medför också nya affärs- och betalmodeller som ibland innebär en försvagad respekt för upphovsrätten.

Ytterligare uppmärksammas en snedrekrytering till konstnärliga utbildningar och yrken. Som orsak till detta nämns bland annat ojämlik tillgång till den kommunala kulturskolan och även till gymnasieskolans estetiska program.

Konstnärers inkomstutveckling ligger klart under befolkningsgenomsnittet

under den undersökta tioårsperioden. Utöver detta så är de konstnärliga uppdragen ofta kortvariga, oregelbundna och kommer ofta från ett stort antal arbets-, uppdrags- och stödgivare vilket påverkar konstnärernas socialförsäkringsförmåner och pensionsersättningar negativt. Inom de flesta områden ligger dessutom kvinnliga konstnärers lönenivåer under de manligas.

Staten tillhandahåller ett stort antal ersättnings- och bidragsformer riktade till konstnärer, ofta med landstingskommunal medfinansiering. Därtill finns andra källor såsom stöd från privata aktörer, kommuner, akademier och den egna branschens organisationer. Utredningen konstaterar också att kulturinstitutioner som engagerar konstnärer har stor betydelse för konstnärers inkomster.

Landstinget delar utredningens slutsatser att utvecklingen i vissa avseenden har försvårat möjligheter för konstnärer att få betalt för sitt arbete. Hotet mot konstnärernas upphovsrätt är också en påtaglig effekt av digitaliseringen. Däremot anser vi att utredningen intar en alltför defensiv hållning gentemot den digitala utvecklingen. Utredningen missar att beskriva de stora möjligheterna digitaliseringen och internet medför till utveckling och tillgängliggörandet av konsten och kulturen. Det är denna positiva kraft som mer än något annat har förändrat villkoren för den samtidiga konsten och kulturen. Allt fler människor har idag tillgång till konstens och kulturens produktions- och distributionsmedel vilket har medfört en makalös utveckling av vilka individer som representeras på konstens och kulturens arenor. Landstinget menar att digitaliseringen är en mycket viktig faktor för att sänka trösklarna och minska snedrekryteringen till konst- och kulturlivet, som utredningen även beskriver som en stor utmaning.

Landstinget vill framhålla folkhögskolornas stora betydelse för integrationen i allmänhet och för breddningen av rekryteringsunderlaget till ett flertal högre konstnärliga utbildningar. Vi vill även särskilt uppmärksamma förslaget att konstnärliga högskolor behöver öka tillgängligheten genom att omlokalisera delar av sina aktiviteter för att nå ut i hela länet och därmed synliggöra verksamheten för bredare grupper.

Landstinget vill påpeka vikten av att statliga satsningar kopplas till arbetet med den regionala utvecklingsplanen (RUFS) samt landstingets nyligen antagna kulturstrategi. För att nå en långsiktig effekt bör medlen som avsätts för detta fördelas i samråd med regionerna och berörda kommuner så att utvecklingen och finansieringen av lokala produktionshus säkras i nära samarbete med kommunerna. På många platser finns även redan

befintlig fungerande infrastruktur i form av kulturskola, kommunala kulturhus eller civila aktörer som kan vara lämpliga att bygga vidare på.

Det är mycket angeläget att stärka konstnärernas framtida digitala produktions- och distributionsmöjligheter genom en tydlig koppling till ersättningsfrågan. Landstinget vill även lyfta fram de många goda exempel strategiskt arbete med offentlig gestaltning som görs i många av landets kommuner och regioner och ser positivt på att även staten skulle omfattas av enprocentregeln.

Landstinget ställer sig positivt till förslaget att inrätta försöksverksamhet med en allians för konstnärliga upphovsmän liknande de strukturer som redan finns inom teater- och musikområdet.

Landstinget delar slutligen utredningens erfarenhet att statens styrning av kultursamverkansmodellen har varit alltför detaljerad och välkomnar förslaget att den framtida styrande förordningen ska vara mindre detaljreglerad och ge utrymme för nya konstnärliga uttryck.

Beslutsunderlag

Landstingsdirektörens tjänsteutlåtande
Förslag till yttrande
Sammanfattning av Konstnär – oavsett villkor? (SOU 2018:23)

Irene Svenonius

Anna Starbrink

Gustaf Drougge

Landstingsstyrelsen
Landstingsstyrelsens förvaltning
Landstingsdirektörens stab
Clara Wahren

TJÄNSTEUTLÅTANDE
2018-07-13

LS 2018-0811

Landstingsstyrelsen

Yttrande över betänkandet Konstnär – oavsett villkor? (SOU 2018:23)

Ärendebeskrivning

Kulturdepartementet har genom remiss bjudit in Stockholms läns landsting att yttra sig över den konstnärspolitiska utredningen Konstnär – oavsett villkor? (SOU 2018:23).

Beslutsunderlag

Landstingsdirektörens tjänsteutlåtande
Förslag till yttrande
Sammanfattning av Konstnär – oavsett villkor? (SOU 2018:23)

Förslag till beslut

Landstingsstyrelsen föreslås besluta

att avge yttrande till Kulturdepartementet över utredningen Konstnär – oavsett villkor? enligt förslag till yttrande.

Förvaltningens förslag och motivering

Sammanfattning
Utredningen Konstnär – oavsett villkor? lämnar förslag till förändringar och utveckling av konstnärspolitiken.

I förvaltningens förslag till yttrande välkomnar landstinget utredningen och delar i stort dess slutsatser, men vill poängtera vikten av dialog med kommuner och landsting. Dessutom önskar förvaltningen en mer djuplodande analys av digitaliseringens effekter.

Bakgrund
Regeringen beslutade 2017 att ge en särskild utredare i uppdrag att göra en översyn av de statliga insatserna och villkoren för professionellt verksamma

konstnärer. Direktiven för utredningen har i huvudsak varit att ge en uppdaterad lägesbild av konstnärernas förutsättningar, att främja en modern, jämlik stödordning, ge förutsättningar för konstnärlig yrkesverksamhet i hela landet samt sätta konstnärernas villkor i ett internationellt perspektiv.

Utredningen lyfter att digitaliseringen är den samhällsförändring på senare tid som har påverkat området mest, inte minst inom film, musik och litteratur.

Utredningen uppmärksammar också särskilt att det sker en snedrekrytering till konstnärliga utbildningar och yrken av barn till välutbildade föräldrar. Utredningen lyfter också fram att försörjningsmöjligheterna för konstnärer är osäkra även för de som har genomgått konstnärlig högskoleutbildning.

Staten tillhandahåller ett stort antal ersättnings- och bidragsformer riktade till konstnärer, ofta med landstingskommunal medfinansiering. Därtill finns ett antal andra källor såsom stöd från kommuner, privata aktörer, akademier och den egna branschens organisationer. Utredningen konstaterar också att kulturinstitutioner som engagerar konstnärer har stor betydelse för konstnärernas inkomster.

Utredningen lämnar nedanstående förslag att implementeras från och med 2020, omfattande en reformram om totalt 225 miljoner kronor:

- Ett nytt statsbidrag om 50 miljoner kronor inrättas för att stödja konstnärliga produktionshus för ungdomar i syfte att motverka snedrekryteringen till konstlivet. Företrädesvis ska bidraget fördelas till kommundelar med socioekonomiska utmaningar.
- Regeringen föreslås ta fram en samlad strategi för digitaliseringen av den offentligt finansierade kulturen och ett samordningssekretariat inrättas vid Statens kulturråd. En ekonomisk ram på 100 miljoner kronor föreslås för genomförandet av den nationella strategin och för det digitaliseringsarbete som initieras av berörda myndigheter.
- Inrättande av konstnärliga residens vid statliga arbetsplatser.
- Satsning på Statens konstråd för att hävda den så kallade enprocentregeln vid byggnation.
- Inrättande av en ny så kallad allians för konstnärer och satsning på de konstnärliga centrumbildningarna.

- Satsning på det professionella kulturlivet och konstnärerna i regionerna med 25 miljoner kronor för att främja konst i hela landet.
- Fler myndigheter inom museisektorn ska redovisa utbetalda ersättningar enligt Medverkande- och utställningsavtalet (MU).
- Ny statlig bidragsmodell till konstnärer samt inrättande av en ny fond till förmån för bild- och formkonstnärer finansierad av en konstavgift.
- Översyn av socialförsäkringssystem och skatter samt förslag till särskild utredning kring framtida modell för tjänstepension för konstnärer i syfte att öka den sociala tryggheten för konstnärer.
- Införande av en mer tillitsbaserad statlig styrning av konstpolitiken, till exempel vad avser detaljeringsgraden i regeringens styrning av regleringsbrev.

Överväganden
I förvaltningens förslag till yttrande välkomnar Stockholms läns landsting generellt framtagandet av den konstnärspolitiska utredningen och delar i stort dess slutsatser, förslag till åtgärder och uppskattar de förtydliganden av den konstnärspolitiska situationen och konstnärernas villkor som utredningen bidrar med. Samtidigt poängteras att statliga insatser inom området bör ske även i dialog med kommuner och landsting. Slutligen saknas en mer djuplodande analys av de förändringar som digitalisering medfört vad gäller framför allt unga människors uttrycksmöjligheter och dess konsekvenser för konstnärsrollen.

I yttrandet lämnas även mer specifika synpunkter på de förslag som utredningen presenterar och som förvaltningen bedömer är relevanta för landstinget att bemöta.

Förslaget till yttrande har tagits fram i samråd med kulturförvaltningen.

Ekonomiska konsekvenser
Beslutet att avge yttrande har inga ekonomiska konsekvenser

Malin Frenning
Landstingsdirektör

Carl Rydingstam
Chef ledningsstaben

Beslutsexpediering:
Akt
Kulturnämnden
LD Stab

Godkänd av Malin Frenning, 2018-07-13

Landstingsstyrelsen

YTTRANDE [Dnr]
[Sammanträdesdatum]

Kulturdepartementet

Yttrande över Konstnär – oavsett villkor? (SOU 2018:23)

Stockholms läns landsting har genom remiss beretts möjlighet att yttra sig över den konstnärspolitiska utredningen Konstnär – oavsett villkor? (SOU 2018:23).

Stockholms läns landsting arbetar strategiskt med att stärka de konstnärliga och kulturella verksamhetsområdena i hela Stockholms län, både genom systematisk partsgemensam kartläggning och genom omfattande bidragsgivning. Detta arbete tar sin utgångspunkt både i den kulturstrategi som arbetats fram och nyligen beslutats av landstingsfullmäktige och som också utgör en del av Regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen (RUFS) 2050 och i de nyligen reviderade stödformerna som också skapat nya möjligheter för olika typer av aktörer.

Stockholms läns landsting välkomnar generellt framtagandet av den konstnärspolitiska utredningen och delar i stort dess slutsatser, förslag till åtgärder och uppskattar de förtydliganden av den konstnärspolitiska situationen och konstnärernas villkor som utredningen bidrar med. Samtidigt vill landstinget poängtera att statliga insatser inom området bör ske även i dialog med kommuner och landsting. Slutligen saknar landstinget en mer djuplodande analys av de förändringar som digitalisering medfört vad gäller framför allt unga människors uttrycksmöjligheter och dess konsekvenser för konstnärsrollen.

Nedan lämnar landstinget mer specifika synpunkter på de förslag som utredningen presenterar och som Stockholms läns landsting bedömer är relevanta att bemöta.

Synpunkterna följer betänkandets egen disposition.

6.2 Digitaliseringens övergripande konsekvenser
Landstinget delar utredningens mening att digitaliseringen är den förändring under senare tid som har påverkat konstens och konstnärernas villkor mest. Landstinget delar också utredningens slutsats att utvecklingen i vissa avseenden har försvårat möjligheter för konstnärer att få betalt för sitt arbete då digitaliseringen har förändrat konstens affärsmodeller och att en stor del av intäkterna stannar i det distribuerande ledet. Hotet mot konstnärernas upphovsrätt är också en påtaglig effekt av digitaliseringen.

Stockholms läns landsting har redan initierat en utredning om digitaliseringens förutsättningar och konsekvenser och välkomnar därmed utredningens förslag att ta fram en samlad strategi för digitaliseringen av den offentligt finansierade kulturen, att uppdra åt Konstnärsnämnden att djupare analysera konstnärernas förutsättningar i det digitala landskapet samt att uppdra åt Tillväxtverket att främja konstnärernas digitala nyttjande av sina verk samt att tillföra en ram om 100 miljoner kronor för att initiera ovan arbete.

Landstinget anser dock generellt att utredningen intar en alltför defensiv hållning till den digitala utvecklingen. Utredningen missar att också beskriva de stora möjligheter som digitaliseringen och internet har medfört för utvecklingen och tillgängliggörandet av konsten och kulturen. Det är denna positiva kraft som mer än något annat har förändrat villkoren för den samtida konsten och kulturen. Allt fler människor har idag tillgång till konstens och kulturens produktions- och distributionsmedel, vilket har inneburit en veritabel revolution av vilka individer och grupper som representeras på konstens och kulturens arenor. Detta gäller inte minst de konstområden som tidigare har krävt dyrbar och avancerad utrustning för att kunna produceras. Det är landstingets mening att digitaliseringen är en mycket viktig faktor för att sänka de trösklar och minska den snedrekrytering till konst- och kulturlivet, som utredningen beskriver som en stor utmaning. Det är också landstingets mening att den digitala utvecklingen, understödd av strategiska offentliga insatser, kan bidra till att ytterligare tillgängliggöra konsten och kulturen.

9.3. De konstnärliga utbildningarna
Landstinget stödjer utredningens analys att den sociala snedrekryteringen till svenska högskolor är påtaglig, att den är särskilt tydlig till de konstnärliga högskolorna och att detta bör motverkas. Utredningen lämnar

här ett antal förslag till åtgärder för att möta utmaningen som landstinget styrker.

Landstinget vill i detta sammanhang framhålla folkhögskolornas stora betydelse för integrationen i allmänhet och för breddningen av rekryteringsunderlaget till ett flertal högre konstnärliga utbildningar. Landstinget vill särskilt uppmärksamma förslaget att de konstnärliga högskolorna behöver öka tillgängligheten genom att flytta ut delar av sina aktiviteter till socioekonomiskt svaga områden.

Utredningen uppmärksammar också den pågående statliga satsningen på en mer tillgänglig och jämlik kulturskola, vilken Stockholms läns landsting är engagerad i.

Landstinget vill i detta sammanhang påpeka att balansen mellan arbetsmarknad och antalet utbildningsplatser behöver uppmärksammas i den fortsatta utvecklingen av det konstnärliga utbildningsväsendet.

Utredningen föreslår att inrätta ett nytt statsbidrag om 50 miljoner kronor för att stödja tillskapandet av *konstnärliga produktionshus* för ungdomar, företrädesvis i områden med socioekonomiska utmaningar. Husen ska välkomna alla konstformer och gärna ges en lokal profilering.

Stockholms läns landsting stödjer detta förslag och påpekar att denna utveckling vad gäller Stockholms län i så fall måste kopplas till arbetet med den regionala utvecklingsplanen (RUFS) och utvecklingen av de regionala stadskärnorna. Det är också viktigt att arbetet tar utgångspunkt i den nyligen beslutade kulturstrategin.

För att nå en långsiktig effekt bör medlen som avsätts för detta fördelas i samråd med regionerna och berörda kommuner så att utvecklingen och finansieringen av lokala produktionshus säkras i nära samarbete med kommunerna. Landstinget avråder från att tillskapa nya parallella strukturer. På många platser finns redan en befintlig fungerande infrastruktur i form av kulturskola, kommunala kulturhus eller civila aktörer som kan vara lämpliga att bygga vidare på.

Det är också angeläget, som utredningen skriver, att stödet till produktionshusens verksamhet förankras i det professionella kulturlivet.

9.4 Stärkt arbetsmarknad för konstnärer

Det är angeläget att stärka konstnärernas framtida digitala produktions- och distributionsmöjligheter genom en tydlig koppling till ersättningsfrågan.

Landstinget styrker även förslaget att Tillväxtverket får i fortsatt uppdrag att utveckla analyser och strategier för att kulturella och kreativa näringar i hela riket. I detta är det viktigt att verket ges möjlighet att arbeta med regionala data och projekt då skillnaderna i landet är särskilt stora inom detta område.

9.4.6 Offentliga inköp av konst

Stockholms läns landsting är en kraftfull aktör när det gäller offentlig gestaltning och är därmed en av de större konstaktörerna i riket. Landstinget vill i detta sammanhang lyfta fram de många goda exempel på strategiskt arbete med offentlig gestaltning som görs i många av rikets kommuner och regioner och ser positivt på att även staten skulle omfattas av enprocentregeln.

9.4.7 Konstens behov av mellanhänder

Landstinget ställer sig positiv till förslaget att inrätta försöksverksamhet med en allians för konstnärliga upphovsmän liknande de strukturer som redan finns inom teater- och musikområdet.

9.5.3 Kultursamverkansmodellen

Stockholm är det enda län idag som inte deltar i kultursamverkansmodellen. Stockholms läns landsting har helt nyligen antagit en kulturstrategi för Stockholmsregionen, som utgör en del av RUFS 2050. Genom arbetet med denna strategi kommer Stockholms läns landsting att stärka sin position som regional samordnare av den kulturella infrastrukturens utveckling i nära samarbete med länets kommuner, kulturliv och civilsamhälle.

Landstinget delar till slut utredningens erfarenhet att statens styrning av kultursamverkansmodell har varit alltför detaljerad och välkomnar förslaget att den framtida styrande förordningen ska vara mindre detaljreglerande och ge utrymme för nya konstnärliga uttryck.

Sammanfattning

I enlighet med sina direktiv har utredningen gjort en kartläggning av de statliga insatserna och villkoren för professionellt verksamma konstnärer. Utifrån denna lämnar utredningen förslag till förändringar och utveckling av konstnärspolitiken.

Konstnärerna i samhället

Inledningsvis beskriver utredningen konstens roll i samhället och hur konstnärsbegreppet används.

Motiven för konstnärspolitiken

Konsten har haft olika uppgifter inom samhället under historiens gång. Utredningen reflekterar över konstnärens historiska betydelse, från antik tid fram till våra dagar. Ett centralt perspektiv har vidare varit att urskilja de successivt framträdande motiven för den statliga konstnärspolitiken med sina tidiga formuleringar i början av 1900-talet fram till i dag. Konsten tjänar både samhälleliga mål och sina egna intressen. Samtidigt som politiken är angelägen att bekräfta betydelsen av konstens egenvärde, har konstens betingelser ändå i hög grad att göra med hur den tjänar olika syften. Den politik för konstnärerna och konsten som växer fram under 1900-talet och fram till i dag har haft ett antal urskiljbara motiv. Utredningen konstaterar att motiven för konstnärspolitiken inte försvinner utan ackumuleras efterhand till en allt bredare motivbild för politiken.

Konstnärsbegreppet

Utredningen beskriver olika aktörers användning av begreppet konstnär och gör en kort teoretisk genomgång av professions- och konstnärsbegreppen. De avgränsningar och benämningar som används inom skol- och utbildningspolitiken, kulturpolitiken, näringspolitiken, arbetsmarknadspolitiken och i de yrkesförbund som finns på området redovisas. Jämförelsen visar att användningen av konstnärsbegreppet skiljer sig åt beroende på syftet med respektive verksamhet.

Det är vanligt hos aktörerna med en uppräkning av konstformer och konstnärliga färdigheter, i form av yrken och professioner, för att ringa in och avgränsa insatser riktade mot konstnärer. Det finns också trösklar i form av exempelvis avgifter och inträdesprov. En viktig egenskap hos professionsfält generellt är deras autonomi och rätt att bestämma hur professionellt arbete ska värderas, t.ex. med begrepp som verkshöjd och kvalitet. Ett professionsfält är inte statiskt, utan rådande normer utmanas över tid.

Samhällsförändringarna och konstnärerna

Utredningen gör en genomgång av stora samhällsförändringar som ägt rum under de senaste decennierna. Klimatförändringar, globalisering, migration, urbanisering, de demografiska förändringarna och digitaliseringen lyfts fram som viktiga faktorer som påverkar samhället i stort och därigenom även konstnärerna. Hur samhällsekonomin har utvecklats det senaste decenniet har också stor betydelse. Strävan efter hållbar utveckling kan ses som övergripande för att möta aktuella samhällsutmaningar.

Utredningen konstaterar också att konsten sällan har uppfattats som en integrerad del av samhällsutvecklingen utan tilldelas ofta en plats i periferin. En medvetenhet saknas om hur konst och kultur kan tillföra viktiga värden brett i samhället.

Digitaliseringen

Utredningens kartläggning visar att digitaliseringen är den förändring under senare tid som mest påverkar det konstnärliga yrkesutövandet. Utredningen konstaterar att konsten utgör kärnan i utvecklingen av de kulturella och kreativa näringarna – sektorer som utvecklas starkast i mogna ekonomier och där digitaliseringen är central.

Både produktion och distribution av konst digitaliseras i hög grad. För musik, film och litteratur är detta tydligast. För teater, dans och bildkonst ser utvecklingen delvis annorlunda ut.

Den digitala teknikutvecklingen med VR, AR, 3D m.m. ger konstnärerna nya verktyg och nya möjligheter till digitala konstnärliga uttryck. Tekniken ger även möjlighet att blanda konstnärliga uttrycksmedel. Därmed utmanas också tidigare befästa genrebegrepp och gränsdragningar. Den digitala utvecklingen skapar nya möjligheter för konstnärerna men också nya utmaningar. Med nya affärs- och betalningsmodeller, svårigheter att hävda rättigheter, m.m. är det inte är givet att konstnärerna gynnas ekonomiskt.

Samhällsförändringarna har också inneburit att nya jobb kommit till och att yrkesområden som tidigare varit mer renodlat tekniska har fördjupats konstnärligt.

Digitaliseringen påverkar en arbetsmarknad som redan ändrats radikalt för konstnärerna. De fasta anställningarna har minskat och uppdragen som ofta är i projektform är kortare. Konstnärerna är i dag i allt högre grad s.k. kombinatörer som rör sig i ett gränsland mellan att vara arbetstagare, uppdragstagare och egenföretagare. Det här är tendenser som finns på arbetsmarknaden i stort och man kan säga att konstnärerna som grupp gått före.

Konst i hela landet och internationellt

En ökad medvetenhet har växt fram om betydelsen av kultur som regional och lokal utvecklingsfaktor. Flera aktörer har betonat vikten av var konstnärer lever och verkar spritt i regionerna, inte minst för att konstnärliga berättelser behöver komma från hela landet. Kultursamverkansmodellen omfattar inte konstnärspolitiken, men nya initiativ har tagits av regionerna med konstnärspolitiskt innehåll. T.ex. har konstnärliga residensprogam utvecklats på flera håll, vilket också bidrar till lokal utveckling i samhället och i de organisationer där

residens inrättas. En mängd olika initiativ inom bl.a. filmen, bildkonsten och dansen som tar sin utgångspunkt i befintliga verksamheter växer fram på olika platser. Konsulenterna, som finns över hela landet och inom ett flertal konstområden, är viktiga på sina respektive områden. Folkhögskolorna är en regional resurs för konstnärer, blivande och etablerade, med sina utbildningar inom de flesta konstområdena, sina kulturprogram och som arbetsgivare.

Konstnärerna söker sig framför allt till landets tre största städer, där arbetsmöjligheterna och den kritiska massan inom konstlivet är störst. Samtidigt möter man där en situation med högre levnadsomkostnader och större svårigheter att finna överkomliga arbetslokaler. Utredningen konstaterar att konstnärerna genom digitaliseringen befinner sig på en allt mer global arbetsmarknad, vilket till en del minskar betydelsen av var de geografiskt verkar. Konstnärernas internationella utbyte, t.ex. genom olika slags residens, är viktigt för en konstnärlig utveckling. Det ger också en större bredd i kulturutbudet i Sverige. Genom olika biståndspolitiska insatser kan också kulturens roll för yttrandefrihet och demokratisering främjas. Denna roll kan dessutom förstärkas genom Sveriges stora antal fristäder för konstnärer.

Konstnärernas bakgrund, utbildning, inkomster och trygghet

Utredningen tecknar en bild av hur konstnärens liv gestaltas från uppväxten, skolan, yrkesutbildningen till en konstnärlig profession, etableringen på den konstnärliga marknaden samt konstnärens inkomster från olika typer av källor, inkl. ersättningar, bidrag och stipendier samt av deras sociala trygghet.

Snedrekryteringen

Konstnärerna kommer oftast från hem med välutbildade föräldrar. Det är ungefär lika många kvinnor som män som är verksamma som konstnärer men med stora variationer inom olika konstområden. Över en tioårsperiod har andelen kvinnor ökat, vilket har resulterat i en jämnare balans mellan könen. Personer med utländsk bakgrund är sämre representerade bland konstnärerna än i befolkningen i stort.

Förutsättningar för ett intresse och engagemang för de estetiska ämnena skapas tidigt i en individs liv, ibland redan i förskolan. Under den obligatoriska skolgången får alla elever möjlighet att utveckla sina skapande förmågor i ämnen som t.ex. bild, musik och slöjd. Hur intresset och engagemanget utvecklas kan antas i hög grad bero på individens socioekonomiska bakgrund.

Den snedrekrytering till yrket som blir synlig vid antagningen till de konstnärliga högskolorna grundläggs i unga år. Avgifterna till kulturskolan kan utgöra hinder för att få pröva och utveckla ett konstnärligt utövande och tillgängligheten till den kommunala kulturskolan varierar mellan Sveriges kommuner. I dag studerar inte alla elever i gymnasieskolan estetiska ämnen och en viss social snedrekrytering sker till det estetiska programmet. Efter gymnasieskolan stöter den blivande konstnären på hinder i form av avgiftsbelagda förberedande skolor. Söktrycket till den konstnärliga högskoleutbildningen är stort trots osäkra försörjningsmöjligheter efter avslutad utbildning.

Inkomsterna

Konstnärernas inkomstutveckling under den undersökta tioårsperioden ligger långt under befolkningens inkomstutveckling och avståndet ökar. Många konstnärer har så låga inkomster att de inte kan antas kunna försörja sig på sitt konstnärskap. Samtidigt har en större andel av konstnärerna en högskoleutbildning än befolkningen i övrigt.

Inom de flesta konstområden ligger de kvinnliga konstnärernas lönenivåer under de manliga konstnärerna. På samma sätt ligger lönenivåerna för konstnärer med utländsk bakgrund under lönenivåerna för konstnärer med svenskt ursprung. Dessutom ökar inkomstspridningen inom konstnärsgruppen. Digitaliseringen bidrar till lägre ersättningsnivåer och en ökad inkomstkoncentration till ett fåtal konstnärer, speciellt inom musikbranschen.

Konstnärerna har ofta oregelbundna inkomster som kan komma från flera olika håll och vara av olika slag, t.ex. inkomst av tjänst och inkomst av näringsverksamhet. Det resulterar i stora svårigheter för berörda konstnärer att veta hur stor ersättningen kan bli från socialförsäkringsförmåner som är baserade på den sjukpen-

ningsgrundande inkomsten (SGI). Konstnärer har ett lägre utnyttjande av föräldrapenning, bostadsbidrag och försörjningsstöd än befolkningen i allmänhet, trots att konstnärer har en lägre genomsnittlig inkomst. För konstnärer som har inkomster både från anställning och från näringsverksamhet finns det också svårigheter att beräkna a-kassa.

Konstnärer har i mindre grad en kollektivavtalad tjänstepension än befolkningen som helhet. Detta i kombination med låga inkomster medför risker för mycket låga pensioner.

Nuvarande insatser för konstnärerna

Utredningen beskriver de statliga bidrags- och ersättningssystemen. Vid sidan av de statliga insatserna uppmärksammas även ett stort antal icke-statliga finansieringskällor: kommunala och privata stipendier, akademiernas priser, belöningar och stipendier samt branschernas egna bidrag och stipendier. Organisationer som utgör länkar för konstnärerna till arbetsmarknaden redovisas.

Utredningen har också haft i uppdrag att sätta den svenska konstnärspolitiken i ett internationellt perspektiv. Exempel från Norge, Finland, Tyskland och Frankrike lyfts fram.

Statliga bidrag och stipendier

Det finns ett stort antal statliga ersättnings- och bidragsformer riktade till konstnärer. Gemensamt för dem är att de ska bidra till att de nationella målen för kulturpolitiken kan nås. Utredningen analyserar hur statliga bidrag och stipendier till konstnärer samt ersättning för utfört konstnärligt arbete fördelas utifrån ett antal perspektiv såsom mellan olika konstformer, mellan män och kvinnor, geografiskt, antal, beviljandegrad m.m.

Utredningen gör en närmare beskrivning av hur beslutsprocesserna vid bidragsgivningen ser ut. Samtliga ansvariga instanser har sakkunniga bedömningsgrupper tillsatta på bestämd tid som antingen själva har mandat att besluta om bidrag, eller ger rekommendationer till beslut om bidrag. Frågor om jäv diskuteras.

De berörda aktörerna är överlag nöjda med själva bidrags- och ersättningsmodellen men menar att den är underfinansierad.

Ersättningar för konstnärligt arbete

Om konstnärer ska kunna försörja sig på sitt konstnärskap krävs både att det finns en efterfrågan och att konstnärerna får en skälig ersättning för det arbete de utför. I den första delen kan konstateras att svenskarnas sammanlagda kulturkonsumtion har varit relativt stabil under det senaste decenniet. I den andra delen har upphovsrätten en central betydelse – och i ökad grad genom digitaliseringen. En utmaning är att det på olika sätt har blivit svårare för konstnärerna att hävda sina inkomster. Det lagstiftningsarbete som pågår, nationellt och inom EU, är viktigt för att konstnärerna ska kunna stärka sin ställning.

Till upphovsrätten har även vissa offentligrättsliga ersättningar kopplats. Det gäller biblioteksersättningen till upphovsmän av litterära verk, visningsersättningen till bild- och formkonstnärer samt fonogramersättningen, vilka samtliga bygger på att staten ersätter användningen av konstverk, vid utlåning av litterära verk och musikalier i biblioteken, respektive placering av konstverk i den offentliga miljön. Dessa ersättningar fördelas till en del individuellt, och till en del kollektivt till upphovsmän efter kvalitetsbedömning.

Det s.k. MU-avtalet, medverkans- och utställningsersättning till konstnärer, som tecknats mellan staten och ett antal organisationer på bild- och formområdet har starkt stöd bland intressenterna och har ökat konstnärers ersättning för utfört arbete. Samtidigt finns exempel på att kan det vara svårt att få ersättning för det förberedande arbete som krävs inför en utställning.

Länkarna till arbetsmarknaden

Kulturpolitiska insatser med betydelse för konstnärerna sträcker sig långt utanför den egentliga konstnärspolitiken. Utredningen konstaterar att kulturinstitutioner och andra aktörer som engagerar konstnärer i sin verksamhet har stor betydelse för konstnärerna. Genom dessa aktörers efterfrågan på konstnärliga tjänster skapas en stor del av konstnärernas arbetsmarknad. Det handlar om de centrala och regionala institutionerna inom teater, dans och musik, Skapande skola, public serviceföretagen, förlag, fria grupper, utställare på bild- och formområdet, främjandeorganisationer, musikarrangörer, beställare och inköpare av konst till den offentliga miljön, m.m.

En del av den befintliga konstnärspolitiken är det statliga stödet till de specialiserade centrumbildningarna och de tre scenkonstallianserna. Arbetsförmedlingen Kultur Media, som finansieras över arbetsmarknadspolitiken, har beröringspunkter med centrumbildningarnas och alliansernas verksamhet. Centrumbildningarna, scenkonstallianserna och Af Kultur Media erbjuder också kompetensutveckling av konstnärerna.

Konstbildning och konstförmedling ger viktiga förutsättningar för konstnärers möjligheter att försörja sig på sitt skapande. Till stor del pågår detta arbete inom folkbildningens organisationer och civilsamhällets föreningar med kurser, studiecirklar, utställningar m.m. Förutom att erbjuda konstnärer direkta arbetsmöjligheter ger det människor verktyg att tillägna sig en djupare förståelse av sammanhang kring verk och konstnärskap. Utredningen konstaterar att deltagandet minskar hos flera av aktörerna på bildningsområdet, vilket också kan få till följd att efterfrågan på konstnärligt arbete minskar. Det finns en risk för att det också leder till en minskad förståelse i samhället för konstnärlig verksamhet.

Andra förhållanden som kan leda till begränsningar av konstnärernas arbetsmarknad är ändrade förutsättningar för gallerier, kritiker m.fl. som kan betraktas som både grindvakter och förmedlare. Hot och hat mot konstnärer har blivit allt vanligare och digitaliseringen har också gjort att hot och hat är lättare att uttrycka. En arbetsmiljö med informella nätverk och otrygga anställningar har också gett utrymme för förtryck och allvarliga kränkningar inom just konstområdet, vilket det har vittnats om i #metoo-rörelsen.

Utredningens bedömningar och förslag

Utifrån den redovisade kartläggningen och analysen lämnar utredningen en rad bedömningar och förslag om åtgärder för en ny konstnärspolitik som ska stärka konstnärernas möjligheter att försörja sig på sitt konstnärliga arbete.

En ny konstnärspolitik

Grunden för konstnärspolitiken är erkännandet av den betydelse konsten har för enskilda och för hela samhällets utveckling och vitalitet. Förändringar i omvärlden har lett till att konstnärernas betydelse för samhällsutvecklingen har blivit tydligare. En ny konstnärspolitik ska kännetecknas av följande:

- Konstnärspolitiken ska bidra till att konstens frihet, egenvärde och kvalitet värnas. Den ska bedrivas enligt principen om armlängds avstånd. Den ska vara öppen för nya konstnärliga uttryck, tolkningar och avgränsningar.
- Konstnärernas kunskaper och erfarenheter ska tas tillvara bättre vid förändring, utveckling och förnyelse i samhället. Det motiverar att ansvar för konstnärernas villkor tas inom flera politikområden.
- Konstnärspolitiken ska medverka till att snedrekryteringen till konstnärliga högskoleutbildningar minskar.
- Konstnärspolitiken ska bidra till att möjligheterna att verka professionellt i hela landet som konstnär förbättras.
- De kulturinstitutioner med offentligt stöd som erbjuder publikmöten och arbetstillfällen för konstnärer ska ses som en integrerad del av konstnärspolitiken.

Minskad snedrekrytering och mer fortbildning

De konstnärliga högskoleutbildningarna hör till de utbildningar inom högskolor som har mest omfattande snedrekrytering. För att komma till rätta med problemet krävs strategiska och långsiktiga insatser. Lärosätena har redan ett stort ansvar för att bredda rekryteringen. Utredningen föreslår att deras insatser förstärks. En åtgärd som bör prövas är att de konstnärliga högskoleutbildningarna i samarbete med lokala aktörer flyttar delar av sina aktiviteter till socioekonomiskt svaga bostadsområden. Lärosätena bör även kunna utveckla distansutbildning i större utsträckning för att öka tillgängligheten till utbildningarna. Förutom lärosätenas ansvar bör Universitetskanslersämbetet få i uppdrag att i samråd med Universitets- och högskolerådet utvärdera berörda universitets och högskolors arbete för att

bredda rekryteringen till konstnärlig högskoleutbildning. Utredningen lyfter också fram vikten av att satsa på Kulturskolan.

För att förbättra förutsättningarna för konstnärernas professionella arbete och försörjning krävs att de konstnärliga utbildningarna kompletteras med fortbildning. Fristående kurser bör erbjudas för att möta behov av och efterfrågan på ett livslångt lärande hos yrkesverksamma konstnärer. Syftet med utbildningarna bör vara att stärka en yrkesmässig utveckling och konstnärernas förutsättningar att leva på sitt konstnärliga arbete.

Nytt statsbidrag till konstnärliga produktionshus för ungdomar

Utredningen föreslår ett nytt statsbidrag för konstnärliga produktionshus för ungdomar, företrädesvis med placering i kommundelar med socioekonomiska utmaningar. Syftet med produktionshusen är att sänka trösklarna till konstnärligt arbete för ungdomar, att ge fler röster plats inom det konstnärliga fältet och att minska snedrekryteringen till de konstnärliga högskolorna. Yrkesverksamma konstnärer bör knytas som mentorer till verksamheten. En ekonomisk ram på 50 miljoner kronor föreslås för det nya statsbidraget fr.o.m. 2020.

Digitaliseringen kräver insatser för konstnärerna

Digitaliseringen är den enskilt största omvärldsförändring som påverkar konstnärernas villkor. Digitaliseringen kräver ett antal åtgärder för att stärka konstnärernas ställning och för att samhälle och individer fullt ut ska kunna ta del av och dra nytta av att konstnärernas skapande.

Utredningen föreslår att regeringen tar fram en samlad strategi för digitaliseringen av den offentligt finansierade kulturen och att ett samordningssekretariat inrättas vid Kulturrådet. Konstnärsnämnden ges i uppdrag att analysera konstnärernas förutsättningar att verka i det nya digitala landskapet och utveckla sin rådgivningsverksamhet avseende det digitala området. Tillväxtverket ges i uppdrag att främja konstnärernas utnyttjande av verkets tjänster som rör digitaliseringen samt att fortsatt utveckla analyser och strategier för att stärka de kulturella och kreativa näringarna. En ekonomisk ram på 100 miljoner kronor föreslås för genomförandet av den nationella strategin och för det digitaliseringsarbete som initieras av myndigheterna.

Stärkt arbetsmarknad genom residensprogram

Utredningen ser möjligheter att inrätta ytterligare residensprogram. Utredningen föreslår att konstnärliga residens inrättas på statliga arbetsplatser. Verksamheten byggs upp successivt med början 2020. För att vara förmedlande länk mellan myndigheterna och konstnärerna föreslås att bolaget Till tillförs 5 miljoner kronor per år.

De internationella residensprogrammen inom Konstnärsnämnden föreslås utvecklas vidare på ytterligare områden. Konstnärsnämnden ska också tillsammans med Sida utveckla nya konstnärliga residens för att stärka en konstnärlig utveckling i Sverige och i biståndsländer. För dessa program förslår utredningen att Konstnärsnämnden tillförs ytterligare 10 miljoner kronor.

Satsningar på den offentliga konsten

När det offentliga bygger bör motsvarande en procent av byggkostnaderna avsättas för satsningar på offentlig konst. En enprocentregel bör vara flexibel och kunna anpassas till de förutsättningar som råder i enskilda projekt. Utredningen föreslår vidare att det ska framgå av de statliga fastighetsbolagens ägardirektiv att de har ansvar för att avsätta motsvarande en procent av byggkostnaderna till konstnärlig gestaltning.

För att Konstrådet ska kunna hävda enprocentsnivån på konstnärliga satsningar i den offentliga miljön föreslår utredningen att 10 miljoner kronor omfördelas inom Konstrådets anslag för ändamålet 2019 och 2020.

Ny allians för upphovsmän och satsningar på centrumbildningarna

Behovet av mellanhänder mellan konstnärerna och arbetsmarknaden har ökat, inte minst på grund av digitaliseringen. Utredningen föreslår en försöksverksamhet med en allians för upphovsmän efter den modell som finns på teater-, dans- och musikområdena. Ett statsbidrag på 15 miljoner kronor per år föreslås för perioden 2020–2022. Kulturrådet ges i uppdrag att ta fram förslag på den närmare utformningen av alliansen.

De konstnärliga centrumbildningarna bedriver ett viktigt arbete med arbetsförmedling och med kompetensutveckling av sina medlemmar. Genom detta arbete och ett ökat samarbete med landsting och regioner skapas möjligheter för fler konstnärer att bo och verka i hela landet. Centrumbildningarnas arbete bör förstärkas och det statliga anslaget öka med 10 miljoner kronor fr.o.m. 2020.

Bättre möjligheter för konstnärerna att verka i hela landet

Konsten bidrar till lokal och regional utveckling och har en central roll för sammanhållningen av landet. Att konstnärer bor och verkar på en plats gör att fler perspektiv tillförs lokalsamhället. För att ta vara på de möjligheter konsten ger behöver förutsättningarna för konstnärer att etablera sig och verka i landets regioner förbättras.

Kultursamverkansmodellen har lett till en positiv utveckling av regionernas kulturverksamhet och konstnärsperspektivet har börjat utvecklas i kulturplanerna. Utredningen föreslår att den styrande förordningen för modellen ska vara tillitsbaserad, mindre detaljreglerande och ge utrymme för nya konstnärliga uttryck. Resurserna till det professionella kulturlivet och konstnärerna i regionerna ska enligt utredningen förstärkas med 25 miljoner kronor fr.o.m. 2020.

Konstbildning och konstförmedling är viktiga delar av konstnärspolitiken. En utvecklad konstbildning inom civilsamhället stärker långsiktigt förståelsen för och efterfrågan på konstnärers arbete. Det statliga stödet till organisationer och föreningar som verkar på området föreslås öka med 5 miljoner kronor.

Ersättningar för konstnärligt arbete

De offentligrättsliga ersättningsystemen, som syftar till att ge konstnärer betalt för utfört konstnärligt arbete, är viktiga för många konstnärers möjligheter att leva på sitt konstnärskap. Visningsersättningen, inkl. den individuella visningsersättningen (IV), biblioteksersättningen och talboksersättningen, bör finnas kvar i sina grundläggande former. Utlåningen av fonogram har dock minskat kraftigt och därför bör behovet av fonogramersättningen prövas i särskild ordning.

MU-avtalet uppfattas som viktigt för att stärka bild- och formkonstnärers ersättning för utfört arbete i samband med utställningar.

För att understryka avtalets betydelse föreslås fler myndigheter inom museisektorn få i uppdrag att redovisa utbetalda ersättningar enligt avtalet. För att förbättra utställningsarrangörers och främjandeorganisationers möjligheter att följa MU-avtalet ska det befintliga anslaget förstärkas med 5 miljoner kronor fr.o.m. 2020.

Med digitaliseringen följer nya förutsättningar som innebär att upphovsrättsliga bestämmelser behöver ses över för att stärka konstnärernas ställning och minska risken för obalans mellan förhandlingsparterna. Inom ramen för den pågående översynen av upphovsrättsområdet i EU bör de frågor upphovsmannaorganisationerna lyfter prioriteras. På nationell nivå gäller det bl.a. att möjliggöra privatpersoners delning av skyddade bilder genom de digitala plattformarna.

Ny bidragsmodell och ny fond

De statliga regleringarna av statsbidragen till konstnärerna ska möjliggöra en bred, genreöverskridande och flexibel hantering av bidragen och vara öppna för nya konstnärliga uttryck. Tre bidragstyper ska finnas, nämligen arbetsstipendier, projektbidrag och långtidsstipendier. Inom dessa ramar ska det finnas utrymme för regeringen och för bidragsbeslutande instans att ange mer preciserade ändamål. Begreppet konstnär ska användas i styrdokument och författningar. Även i fortsättningen ska beslut om bidrag och stipendier till konstnärer grundas på bedömning av konstnärlig kvalitet, men även kunna ta hänsyn mottagarens behov av ekonomiska bidrag. Bidrag och stipendier till konstnärer ska kunna lämnas till både individer och grupper samt fysiska och juridiska personer.

Utredningen föreslår att en ny fond inrättas till förmån för bild- och formkonstnärer. Fonden ska finansieras med en konstavgift om högst 5 procent vid andrahandsförsäljning av den bildkonst som inte omfattas av följerätten. Fondens medel ska administreras av Konstnärsnämnden.

Ökad social trygghet för konstnärerna

Socialförsäkringssystemen är i många avseenden uppbyggda för fast anställda arbetstagare med regelbunden inkomst. Det är förhållanden som sällan gäller för konstnärer.

Den parlamentariska socialförsäkringsutredningen har lämnat vissa förslag som gynnar konstnärerna men det behövs ytterligare åtgärder för att öka konstnärernas sociala trygghet. Det gäller regler för hur sjukpenningsgrundande inkomst (SGI) tillämpas för enskilda näringsidkare, ekonomisk trygghet vid sjukdom för konstnärer som har stipendier samt hur perioden för långa stipendier kan vara överhoppningsbar för a-kassa.

Vidare bör vissa skattemässiga hinder för konstnärerna undanröjas när det gäller avregistrering av företag, definition av inkomstslag och spridning av inkomst. Det är angeläget att mervärdesskatten är teknikneutral för likvärdiga konstnärliga uttryck inom hela kulturområdet.

Konstnärernas pensioner är överlag låga. Detta är ett problem som kommer att förvärras för de i dag aktiva konstnärerna, eftersom många av dem kommer att sakna tjänstepension. En särskild utredning föreslås få i uppdrag att utreda hur en modell kan utformas som ger samma fördelar som de kollektivavtalade tjänstepensionerna för konstnärer som är verksamma som egenföretagare och/eller har anställningar utan tjänstepension. Ökade inkomster är dock viktigast för den framtida pensionen. Insatser för ett livslångt lärande ska också ingå i utredningsuppdraget. Konstnärsnämnden får i uppdrag att förbättra konstnärernas kunskap om pensionssystemet samt att också göra en utredning om konstnärers friskvård, arbetsskador och rehabilitering.

Statens styrning mer tillitsbaserad

Styrningen av den statliga konstnärspolitiken ska vara på armlängds avstånd och mer tillitsbaserad. Det innebär t.ex. att detaljeringsgraden i regeringens styrning genom de årliga regleringsbreven ska minska.

Den nuvarande myndighetsstrukturen har vuxit fram successivt och i praktiken finns det i dag överlappningar och omotiverade skillnader i villkoren för bidragsgivningen hos berörda instanser. Utredningen föreslår därför att samverkan mellan de bidrags-

givande instanserna ska förstärkas. Konstnärsnämndens uppdrag att bevaka och informera om konstnärernas ekonomiska villkor ska utvecklas. De kvantitativa kartläggningarna ska kompletteras så att inkomster från konstnärliga verksamheter särredovisas.

Ökade resurser

Med utredningens förslag till utveckling av konstnärspolitiken bör dess budgetram öka med 225 miljoner kronor fr.o.m. 2020. De ökade utgifterna finansieras genom omprioriteringar inom utgiftsområde 17. För att säkra att ersättningar och bidrag till konstnärer inte löpande urholkas ska samtliga konstnärspolitiskt relaterade anslag inom utgiftsområde 17 omfattas av statens pris- och löneomräkning. Utredningens förslag till reformram sammanfattas i tabellen nedan.

Tabell 1 Utredningens reformram fr.o.m. 2020, tusental kronor

Ändamål	Behandlas i avsnitt	Kostnad
Digitalisering	9.4.2	100 000
Minskad snedrekrytering		
Konstnärliga produktionshus	9.3.5	50 000
Konstnärer i regionerna	9.5.3	25 000
Konstnärliga residens		
På arbetsplatser	9.4.5	5 000
Internationella	9.4.5	10 000
Förmedling		
Allians för upphovsmän	9.4.7	15 000
Centrumbildningar	9.4.7	10 000
Konstbildning	9.5.5	5 000
Ersättningar		
MU-avtalet	9.6.3	5 000
Summa		**225 000**